

տենական դատաւորին խօսքերը «Անօթի էի...» յետոյ ողորմածասէր Սրբուհի Եղիսարեթիները. «Ես ընդհանրական դատաստանին կը պատրաստուիմ»։ Գ. Անյապտեանս բարինքը չարերէն պիտի թաժնէ (նմանութիւն հովուին ոչխարներուն, ցորենին և որոմին, ակնարկութիւն Գողգոթայի, իրրե պատկերը ընդհարական դատաստանին, ուր ստուգիւ աջ կողմը կը գտնուի բարի աւագակը և ձախ կողմը դատապարտեալը)։ Է. Երբ պիտի ըլլայ վերջին դատաստանը։ Օրը և ժամը հրեշտակաց ալ անծանօթ են, (Յիսուսի խօսքերը)։ Յառաջագնաց նշաններ մեզի շատ լաւ ծանօթ են։ Որո՞նք (տես Քրիստոնեականը)։

Ե. — Գործնական կիրարկութիւնը։ — Աստուծմէ անաչառ կերպով չզատուելու համար, կանոնաւորենք մենք զմեզ խղճի խնամոտ քննութեամբ, և անկեղծօրբեամբ յայտնելով մեր յանցանքները սուրբ խոստովանանքին մէջ. «Եթէ զմեզ քննէինք, պիտի չդատապարտուէինք (Պօղ. Ա. կորնթ. ԺԱ. 31)»։

ՄԱԿԵԳՈՆԻՍԱՆ ՀԵՏԱՊԼԵԳՈՒՄՈՒ

ՀԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐԷ ՄԻՆՁԵՒ ԱՅՍՕՐ

Մակեդոնիան միշտ կոռոյ խնձորն եւ դած է պալքանեան Պետութեանց միջև։ Այն ընդարձակ շրջապատի մէջ, որուն սահմանները կատարելապէս որոշուած չեն ոչ Պուլկարիոյ կողմէն, ոչ Ալկաանիոյ կողմէն և ոչ ալ Յունաստանի կողմէն, երեք թագաւորութիւնները միշտ իրարու դէմ կուտած են... Նոյն իսկ այն ատեն երբ ղեռ խաղաղութիւն էր և երկիրը կը պատկանէր Տաճկաստանի։ Սոֆիոյ, Պիլկրատի և Աթէնքի կառավարութիւնը նուազ կամ աւելի բացայայտ կերպով կը քաջալերէին հոն ապստամբութիւններ և խռովութիւններ, մերթ ընդ մերթ նոյն իսկ

դաշնակցելով տաճկին հետ փոխադարձաբար իրարու դէմ կուռելու համար։ Ինչպէս աշխարհագրութիւնն այնպէս ալ ցեղագրութիւնը շատ կնճռոտեալ է այս գաւառիս մէջ, որ այնքան ժամանակ եղած է հոռմէական լեզուններու անցքի երկիր մը Բիւզանդիոնի ճամբուն վրայ, և յետոյ նաև անցքի երկիր մը վաճառականներու, որոնք կտրելով Ալքիական ծովն ու պալքանեան թերակղզին, կ'երթային դէպ ի հեռաւոր Արևելք հետեւելով արդէն իսկ Ալեքսանդրի կտրած ուղւոյն։ Մի և նոյն ժամանակ, և ղեռ աւելի վերջն ալ, երբ սլաւական ասպատակութիւնները Դանուբ գետն անցան և սփռուեցան թերակղզւոյն մէջ, Մակեդոնիան եղաւ, փոխն ի փոխ, սերպ, պուլկար, յոյն, և մինչև կէտ մը, նաև ռումէն, որովհետև եթէ երբէք չափազանց բազմաթիւ ալ չեղան այն Գուլգոթիւնները (կաղ վալազները) — որոնց պատճառաւ տաճկական աշխարհակալութեան վերջին տարիներու մէջ Ռումանիան ալ հետաքրքրուեցաւ Մակեդոնիոյ անցքերով, — եղաւ սակայն ժամանակի շրջանի մը յորում պուլկար — ռումէն կայսրութիւն մը, որ թերակղզւոյն մեծ մասին վրայ կ'իշխէր, կը կառավարուէր ռումանական արքունի ցեղէ մը, Յուններու հարստութենէն։

Ժողովուրդներու աղցանք

Աշխարհիս մի քանի գաւառներու մէջ, որոնք, կովկասի նման, յաջորդաբար անցքերու ծառայեցին, ցեղային խումբեր մնացած են ղեռ իրրե ղիրտերու Մակայն պալքանեան թերակղզւոյն մէջ, և մանաւանդ Մակեդոնիոյ մէջ, գաղթական ցեղերը իրենց ճամբորդութեան վերջը գտնուեցան և հոն հաստատուեցան։ Եւրոպ, Թէ՛ հարաւայինը և Թէ՛ արևմտեանը, զիրենք կասեցուց։ Յետոյ համոզները առաջուց գոյութիւն ունեցող ժողովուրդներու ձեռքէն յափշտակել ուզեցին երկիրներու տէրուութիւնը։ Սերպիւր և պուլկարներ բարդուեցան յունաց վրայ, և երկար տարիներ

ամենադառն եղաւ կռիւը որ պիտի նորոգուէր դարձեալ անցեալ դարու վերջին քառորդին մէջ, և հիմայ՝ պալքանեան երկրորդ պատերազմին մէջ։ Սերպեր և պուլկարներ իրարու միացած գտնուեցան շատ անգամներ երբ ուզեցին թօթափել տաճկական լուծը. սակայն իրենց պատմութեան շրջանին մէջ նորութիւնն մը չէր ինչ որ հանդիպեցաւ երկու տարի առաջ և ինչ որ կը հանդիպի այսօր։ Գրեթէ միշտ ասոնք ճակատ առ ճակատ գտնուած են իրարու՝ դարաւոր թշնամույն դէմ յաղթութենէ և յաջողութենէ վերջ։ Եւ այս երկու ցեղերու և յունաց մակընթացութիւնն ռե տեղատուութիւնն է որ Մակեդոնիոյ տուած է այն տարօրինակ յատկանիշը՝ ժողովուրդներու և ցեղերու խառնուրդով մը, զոր կարելի է որակել այն անուամբ, որ հնուց ի վեր խոհարարութեան մէջ գործածուած է, ... աղցանը, ուր ամէն բանէն կը գտնուի մի քիչ։ Բաց ի պուլկարներէ, սերպերէ, ռուսներէ և յոյներէ, ալպանիացիք ալ իրաւանց պահանջներ կը հանեն Մակեդոնիոյ նկատմամբ։ Իսկէնտեր պէյ, ալպանիացի ժողովուրդեան մեծ դիւցազնը, իրեն իշխանութեան զգալի մասէն հասած՝ անուանելու տար ինքզինքն իր և թագաւոր Եպիրոսի և Մակեդոնիոյ։ Յայտնի է ինչ որ տաճկական տիրապետութեան միջոց ալպանիացիք կ'ընէին Մակեդոնիոյ մէջ ընդդէմ սերպերու և պուլկարներու, քաջալերուած և յաճախ նոյն իսկ հնազանդելով Ալպտիւլ Համիտի հրամաններուն։

Մինչդեռ Սոֆիայի, Պելկրատի և Աթէնքի մէջ կազմակերպուած հրոսախումբերը վայրագ կռիւ մը կը մղէին իրարու դէմ՝ երեք երկիրներու գիւնակներ կը ջանային ցեղագրութեան և պատմական գիտութեանց միջոցաւ ապացուցանել որ ժողովուրդեան ստուար մեծամասնութիւնն էր սերպ կամ պուլկար կամ յոյն, և թէ հետևաբար երեք համապատասխան պետութիւնք իրաւունք ունէին զայն իրենց երկրին կցելու։ Հիմայ, ի բաց առեալ այն կեղոնները ուր անվիճելի է տարրի

մը գերիշխանութիւնը, գրեթէ միշտ հանդիպած է որ հոն ուր հաւասարակշիռ էին, գերիշխանութիւնն անցած է մէկ տարրի կամ միւսին, այն համեմատութեամբ որ Սերպիան, Պուլկարիան կամ Յունաստան աւելի մեծ ազդեցութիւն ունեցած են։ Այս յետին անհակառակելի իշխանութիւն ունեցաւ Մակեդոնիոյ վրայ երկարատեւ տաճկական տիրապետութեան միջոց, երբ կոստանդուպոլսոյ մէջ ազգային զանազանութիւն մը բնաւ չհանչուելով, Օսմանեան կայսրութեան բոլոր ժողովուրդները բաժնուած էին իրրեւ մահմետական կամ քրիստոնեայ, և իրարու հոմանիշ էին յոյն և որթոտորք բառերը։

Յիւզական կռիւը

Յետ ժամանակաց երբ Սերպերն սկսան զգալ իրենց ազգայնութեան գիտակցութիւնը և ստանալ նախ տեսակ մ'ինքնավարութիւն և յետոյ իրրեւ իշխանութեան մը հաստատութիւնը, պուլկարներն ալ Մակեդոնիոյ մէջ սերպ կը դառնային։ Այդ միջոց մ'էր քիչ մը պաշտպանութիւն գտնելու իշխանութենէն և անոր օգնող և պաշտպանող Պետութիւններէն՝ ընդդէմ կոստանդուպոլսոյ իշխանութեանց։ Իրերը փոխուեցան անտարակոյս իրու և թուրք պատերազմէն վերջ՝ երբ Պուլկարիա մը ստեղծուեցաւ, և մահաւանդ Սլիվիցայի յաղթանակներէ վերջ, երբ Պադդէմպերկի յաղթական բանակը բռնադատուեցաւ կասեցնելու իւր ընթացքը Պելկրատի վրայ՝ Աւստրիոյ սպառնական միջամտութեամբ։ Այսօր որ պատերազմը՝ Աւստրիոյ Սերպիան բոլորովին ջախջախելու կամքէն յուզուեցաւ, տարօրինակ կը թուի յիշատակելն այն օրը յորում ընդհակառակն Աւստրիան էր որ փրկեց զայն, այն օրը՝ երբ Գենիվիւլէր կոմսը, որ դեռ հինգ վեց տարի առաջ վախճանեցաւ մինչ Բալքիզու գիսպանն էր, զնաց պուլկար բանակին մէջ Աղեքսանդր Իշխանին յայտարարելու համար, որ թէ չկասէին, սերպ բանակին ետեւ պիտի

գտնէին ֆրանց Յովսէփ կայսեր սուրնները:

Պալքանեան երկրորդ պատերազմէն վերջ դարձեալ իրերը բոլորովին փոխուեցան: Միայն այսօր որ և է գործ որ միտէ ազգայնութիւնները ջնջելու՝ սահմանուած է ամենաբուռն ընդդիմութեանց բաղխելու ժողովուրդներու կողմանէ՝ որոնց մէջ արթնցած է իրենց սեպկական ազգայնութեան գիտակցութիւնը: Ոչ մէկ սերպ կ'ուզէ այլևս պուլկար ըլլալ, ինչպէս ոչ մէկ պուլկար կ'ուզէ ընդհակառակն սերպ դառնալ կամ յոյն: Սերպերու և պուլկարներու մէջ վերստին ծնած է հին հակառակութիւնը, չրսելու համար ուղղակի հին ատելութիւնը, որ իւր պատճառները, կամ գէթ իւր մեկնութիւնը կը գտնէ պատմութեան մէջ, հին կոիւններու մէջ, և թերևս նաև բարեխառնութեան և ծագման զանազանութեան մէջ, որով նաև այն ժողովուրդներն իսկ որ սովորաբար եղբայր կը համարուին, չեն պատկանիր բնաւ մի և նոյն ցեղի: Սերպերը սլաներ են, պուլկարները մինչդեռ, թէպէտ շատ հին ժամանակներէ ի վեր սլաւացած ժողովուրդ մ'են, բայց ծագումնին մոնկոլական է, և հետևաբար քիչ մ'ազգակից են տաճիկներու, ինչպէս նաև հունգարացեաց:

Պուլկար եւ տաճիկ ցեղակցութիւնը

Ազգակցութիւն մը, որ՝ ինչպէս առիթ ունեցած եմ այս սխանակներու վրայ ուրիշ անգամներ ալ ըսելու, հարկ մը չգոյացնէր որ պուլկարները տաճիկաց հանդէպ համակրութիւն մ'ունենան: Ընդհակառակն: Եւ այս վերջիններս՝ որ զայս լաւ գիտեն, նկատած են միշտ զպուլկարները իբրև ամէնէն աւելի երկիւրաւի թըշնամին, թէ՛ պատերազմի դաշտերու վրայ, ուր գիտեն թէ կը պատերազմին այնպիսի անձանց դէմ որ ոչ հանգիստ կու տան իրենց և ոչ ալ կը խնայեն, և թէ՛ դիւանագիտական հնարքներու և որոգայթներու մէջ, զորս ընկճեալները սորված են ընկճողներէ: Այսուամբ չընէ որ նախատեսու-

թիւններ ուզեմ ընել պալքանեան քաղաքականութեան վրայ որ այնքան բեղուն է անակնկալներով, և յորում յաճախ չնախատեսուածն է որ կ'որոշէ և կը յեղաշրջէ կացութիւնը: Սակայն երբ կը տեսնեմ թէ այս օրերուս մէջ ինչեք կը գրուին լրագրաց մէջ պուլկար և թուրք համաձայնութեան մը նկատմամբ, և զորս Պուլկարիան կը թողու՝ որ ըսեն, առանց բնաւ միջամտելու՝ ոչ հերքելով և ոչ հաստատելով, շարաքներ ու շարաքներ, և մի և նոյն ժամանակ կը բռնակցի Պետութեանց երկու խումբերու հետ ալ, չեմ կրնար չմտածել, — առանց յարգանաց մէջ պակսելու հանդէպ երկրի մը և ժողովրդեան մը որ արժանացած են համաշխարհիկ հիացման, — Տաճիկաստանն ու Ապսիւլ Համիտը որ այնքան տարիներ կրցաւ ինքզինքը փրկել Եւրոպիոյ փոփոխ ազդեցութեանց և նախանձաւորութեանց միջև նաւարկելով: Եւ չեմ ալ զարմանալ որ մինչդեռ Նիշէն հաշտութեան խօսքեր կը մեկնին և Սերպիան կը թողու իւր չզիջանող քաղաքականութիւնը, Պուլկարիոյ պահանջներն աւելի կը բազմանան: Արտաքին քաղաքականութիւնը, մասնաւոր երբ ամենուրեք թըշնամեթ կ'որոտայ, վաճառանոց մը դարձած է կերպով մը, ուր՝ ուժէն զատ՝ ճարտարութիւնն ալ կրնայ յաջողութիւնը պատճառել: Բայց թէ Պուլկարիան — այսինքն երկրի մը, յորում բոլոր իւր որդիքը՝ առաջինէն մինչև յետինը, ամիսներէ և ամիսներէ ի վեր կը կրկնեն շարունակ թէ ամենակին իրենց փոյթը չէ թրակիան, և թէ բուն իրենց ազգային ձկտումները Մակեդոնիոյ կողմն են, — կարենայ յանկարծ այսօրուրէն վաղը տաճիկներու դաշնակից դառնալ որթոտըս Ռուսիոյ դէմ, որուն կը պարտի իւր իբրև ազգ վերականգնումը, ինձ բոլորովին անհաւանական կ'երևի: Պուլկարիան, որ ունի բանակ մը և զօրավարներ որոնք իրենց յաղթանակներով ամբողջ աշխարհի զարմացում պատճառեցին, արդէն անգամ մը կործանեցաւ իր դիւանագիտութեամբ և

իւր վարչական անձանց պատճառաւ պալ-
քանեան երկրորդ պատերազմին մէջ...

* *

Մակեդոնիա, — ուր հռովմէական կայ-
սրութեան բաղդը վճռուեցաւ անգամ մը
երբ Բրուտոս Ֆիլիպէի մէջ իյնալով ար-
տասանեց հռչակաւոր խօսքերը՝ հարցնե-
լով թէ արդեօք ստուգիւ առաքինութիւնը
սին անոն մ'է — նորէն կացութեան ճշ-
մարիտ բանալին է, Եւ իսկապէս ներկայ
պատերազմին ալ հետաւոր պատճառն է,
յետ ամբողջ կէս դար եւրոպական դիւ-
նագիտութեան բանակցութեանց յարատե
նիւթն ըլլալու: Պետլինի Ժողովին մէջ
զոհուելով թուրքիոյ, լաւագոյն բաղդ մը
չունեցաւ ուրիշ դաշնադրութեան մէջ,
այս է Պուրարեանի դաշնադրութեան մէջ,
որուն պայմանները դրուեցան միակ նպա-
տակով մը՝ զՊուլկարիան կատարելապէս
ջախջախելու: Նոյն իսկ անոնք որ այս
դաշնադրութեան հեղինակն եղան, հիմայ
կը ճանչնան իրենց սխալը, և պզտիկ
արդիւնք չէ ծերունի Բագիչին համար, —
ինչպէս որ կ'ըսուի Պիկրատի մէջ, —
իւր ժողովուրդն համոզած ըլլալը որ Սեր-
պիոյ օգուտը զոհեր կը պահանջէ և թէ
մի միայն պալքանեան միութիւնը կրնայ
այդ թերակղզւոյն պետութեանց նկատ-
մամբ ազատութիւնն ու անկախութիւնն
ապահովել:

Vico Mantegazza

Corriere della Sera 1 Սեպտ. 1915

— Նա որ խորին իմաստներ ունի, կը
ջանայ պայծառ արտաբերել, ընդհակա-
ռակն նա որ կ'ուզէ խորիմաց երևնալ
բազմութեան, կը ջանայ խրթին ըլլալ:
Նիցիէ

— Ով որ կ'աղօթէ սուրբ է, բայց նա
որ կը գործէ, աւելի սուրբ:

Յ. Բասթրի

ԼԵԶՈՒԱԲԱՆԱԿԱՆ ՓՇՐԱՆՔ

Բրոֆ. A. Meillet Փաղղիոյ Լեզուագիտա-
կան Ինստիտուտեան ֆիլապոսոփաբոց մէջ
(Mémoires de la Société de linguistique
de Paris, Tome XIX.e fasc. 3e, 1915, յէջ
178-180) կը հրատարակէ հետեւեալ ուսու-
մասիրութիւնը:

Լատինական *piluit* եւ հայերէն *հեղում*

Չափազանց սկեպտականութիւն է յայ-
տարարելն որ հայերէն *հեղում* (je verse)
բառի ստուգաբանութիւնը մթին է, ինչ-
պէս կ'ընէ Պ. Brugmann (*Grundriss*,
IIe, 3, § 102 էջ 156): Լիթուաներէն
pilù (je verse) բառի հետ համեմատու-
թիւնը կատարեալ է թէ՛ ըստ իմաստին և
թէ՛ ըստ ձևոյն, և Պ. Pedersen (K. Z.
XXXIX. 354) հայերէն *դ-ը* մեկնելով
իրեւ հին — *լո* — մը վերցուցած է բոլո-
րովին այն միակ զօտաբանութիւնը որ վե-
րոյիշեալ համեմատութեան մէջ կը զրտ-
նուէր. այս ձայնական մեկնութիւնը սա-
կայն բացայայտ է. *լ* բաղաձայնի առջև
հայերէնի մէջ կու տայ *դ*. — *դե* — բնա-
կանաբար եղած է — *դդ* —, որ յետոյ պար-
զուած է ի միակ *դ*, որովհետև հայերէնը
բաղաձայններու կրկնութիւնը չընդունիր:

Հեղում բառը կղզիացած բառ մը չէ
հայերէնի մէջ. բաց ի բայածանց *գ-հղում*
(je fais couler) — էն, ունինք նաև կրկնակ
ձևը *հեղեղ* (torrent), և հայերէնի մէջ
զեռ աւելի հազուադէու դէպք, արմատա-
կան է — *թ* առտիճանաւ ձևին քով ունինք
օ — *Օ* աստիճանի ալ խառացուցիչ սղորդմ,
սղորդեմ (*j'inonde*) բառերու մէջ. (եղեկ.
ԺԳ. 11-13. Եսայի ԻԲ. 2. Եղեկի 1,
2, էջ 10, և այլն): Իսկ ինչ որ կը վե-
րաբերի բառակիզը *հ-ի*, մի և նոյն յա-
րաբերութիւնը կայ ընդ մէջ *հեղեղ* և ու
ղղեմ բառերու: Ինչ որ կայ ընդ մէջ *հետ*
(trace de pas) և ոտն (pied) բառերու:
Պ. Pedersen ապացուցած է որ հայերէն
հ, հնդեւրոպ. *ք* — էն ծագած, ենթակայ է
կորսուելու *օ* — ի առջև (K. Z. XXXIX.